

Aufsatz

A *Másik* hangja: a női írás és test kapcsolata

A kurtizán irodalomtól a 20. századi feminista elméletekig

Csorba Anett

Institute of German Studies
University of Debrecen
Egyetem tér 1.
H-4032 Debrecen
csorbanett@citromail.hu

Abstract

Poststructural feminist theories emphasize the social construction of gendered subjectivities. One of the most important contributions of this branch was to establish that there was no universal category of „woman” or „man”. In her best-known essay – *The Laugh of the Medusa* – Hélène Cixous argued that writing was more important in the construction of womanhood than biology.

Keywords: Hélène Cixous, post-structural feminism, écriture féminine, gender studies

0 Bevezetés

Amikor valaki a női irodalom eltítkolt virágkoráról beszél, a kurtizán irodalomnak kellene eszünkbe jutnia. A női hang ezen fejezetei minimális, vagy egyáltalán semmilyen helyet nem kapnak a tankönyvekben, így akár a naiv magyar befogadó azt is gondolhatná, hogy a leszboszi Szapphó után egészen a 20. század elejéig egyáltalán nem létezett női irodalom. Arra a kérdésre, hogy miért nem esik soha szó a kurtizán költő- és írókról, már a terminus maga megadja a választ:

A cortigana, azaz kurtizán szó többet [...] jelentett, mint a „puttana”, igaz kevesebbet, mint a „cortigiano”.¹ Jóllehet római módi szerint kurtizánnak az olyan lányt nevezték, aki pénzért méri a gyönyört, és az egykorú hivatalos kurtizánkatalógusok a hölgyek névsora mellett árlistájukat is tartalmazták [...], a kurtizánokat mégis „[...] jobban tisztelték és többre becsülték, mint a közönséges „népi” szajhákat (Madarász 75).

¹ Udvari ember

Az olyan elméletek, mint a genderlect vagy genolektusok, melyek a férfi és női nyelvváltozatok különbségeivel foglalkoznak, arra a kérdésre keresik a választ, miért beszélhetünk nemek szerint elkülönülő, „biológiai különbségekkel nem magyarázható” nyelvi „változatokról” (Cseresnyési 1). Cseresnyési László magyar feminolingvista, aki ezen témával részletesen foglalkozik a magyar, német, angol és főleg japán nyelv tekintetében, a kurtizán irodalom nyugati kultúrában való elnyomásában (is) látja a probléma gyökerét. Egyik, a genolektusokról szóló tanulmányában részletesen kifejti, hogy míg a japán kultúrában az autentikus női nyelv jól elkülöníthető a férfi nyelvezettől, ez más kultúrák – főleg nyugati – tekintetében nem igazán figyelhető meg. „Japánban a Muromachi korszakban (14-16. század) már létezett egy több száz szavas sajátos szókészlettel rendelkező, udvarhölgyek által használt, ezoterikus nyelvváltozat [...]. Ez a zárt női csoportnyelv a 17. század vége felé már kilép az udvari nyelvhasználatból [...] és fuzionált egy a 17. századtól adatolt másik csoportnyelvvvel, a kurtizánnyelvvvel” (12-13). Cseresnyési mindezek után kifejti, hogy az udvarhölgyek és a kurtizánok a sajátos szókészlet mellett sajtósági nyelvvel is rendelkeztek, melyek „fontos forrásai voltak a mai japán női nyelvnek” (13). Ezen nyelvek egyesülése során a „19-20. században létrejött egy jól körülírható japán női nyelvi norma” (13).

A kurtizán irodalomról,² író- és költőnőkről pontosan azért nem lehet(ett) beszélni, mert életvitelük nem felel(t) meg bizonyos társadalmi normáknak. Márpedig a kurtizánok több, a világirodalomban ismert reneszánsz/humanista/barokk költőnek és írónak³ voltak ihletői, szerelmei, istennői.

A kurtizánok megbecsültsége nemcsak anyagilag volt hihetetlenül nagy, de erkölcsileg is. Pápák, fejedelmek, főurak udvarába voltak bejáratosak, az ő udvartartásukba pedig költők, művészek, humanisták. [...] A reneszánsz költők, írók kurtizánokhoz írott szerelmes levelei, versei, dicshimnuszai olyan hódolatról és rajongásról tesznek tanúbizonyságot, amely a középkori trubadúrok és románcköltők „szerelmi szolgálatával” vetekszik [...]” (Madarász 76).

² Néhány, a műfaj szempontjából fontos, továbbá gazdag képzeletvilággal és műveltséggel rendelkező kurtizán író: Szapphó az antikvitás óriása, Marie de France és Christine de Pisan középkori francia trubadúrnők, a toszkán iskolához tartozó Compiuta Donzella, továbbá Gaspara Stampa, Veronica Franco és Tullia d’Aragona, a reneszánsz itáliai kurtizánjai.

³ Például Pietro Aretino-nak, *A kurvák művészete* című mű szerzőjének is, aki egyáltalán nem pejoratív értelemben használta a mű címében szereplő „kurvák” szót, s ennek művészetet is a reneszánszra jellemző szépséggel és bájjal körbefonva tárta az olvasók elé. A kurtizánkultusz főműve szintén Aretinótól származik; *Beszélgetések avagy a Hat nap* (Ragionamenti ovvero le Sei giornate, 1534-1536) című munkája.

Azok a feminista esszéisták, teoretikusok és irodalmárok, akik a nyugati kultúra fallogocentrikus berendezkedéséről beszélnek, mint például Simone de Beauvoir, Hélène Cixous, Sigrid Weigel, Julia Kristeva vagy Donna Haraway, joggal emlegetik és kritizálják a nem csak az irodalomban cenzúrázott, úgynevezett *Másik* évszázadokon keresztül tartó marginalizálódását és némaságát. A kurtizán irodalom „cenzúrázása” az irodalomtörténetben csak egy példa a sok közül, ami hozzájárult gondolkodásmodunk bináris és helyenként mizogin, a nőket „hisztériusként” megbélyegző természetéhez. A nyugati kultúrában csak a 20. század környékén tudott nyilvánosan is teret szerezni magának a női hang, ez is szomorúmód nagyrészt a két világháborúnak volt köszönhető, valamint a magának egyre nagyobb jelentőséget (és hangot!) szerző feminista megmozdulásoknak. A 20. század végére azonban, főleg az 1970-es és 80-as években létrejövő feminista elméleteknek és megmozdulásoknak köszönhetően, ma már akár a *Gender Studies* virágkoráról is beszélhetünk.

1 A biológiai és a társadalmi nem kapcsolata

Ahhoz, hogy megértést és bepillantást nyerhessünk az 1980-as években mérföldkönek és újszerűnek számító feminista elméletekbe, mindenképpen szükséges meghatározni, hogy milyen különbségek rejlenek a *gender* és a *biológiai nem* között, illetve azt is, hogy a 20. században miért/hogyan vált ez a két fogalom a nemi szerepek és az identitás fogalmával egyetemben a női szubjektummal, írással és testelméletekkel kapcsolatos viták egyik központi témájává.

Thomas Laqueur *A testet öltött nem* című könyve több fejezetet is szán annak a ténynek a taglalására, miszerint „évezredekken keresztül közhelyszámba menő megállapítás volt, hogy a nőknek ugyanolyan nemi szervei vannak, mint a férfiaknak, attól eltekintve, hogy az övék testen belül helyezkedik el, és nem kívül” (3). A feltevést alátámasztotta továbbá az is, hogy egészen a 19. század elejéig a petefészkeknek nem volt külön neve, továbbá az 1700-as évekig „sem latinul, sem görögül, sem az európai köznyelvekben nem létezett szakkifejezés, ami a [...] vaginára utalna, [...] amelyen keresztül az újszülöttek világra jönnek” (4). A 18. század végére azonban változás következett be, és írók sokai utaltak azon biológiailag kimutatható különbségekre, amelyek „a férfi és a nő között alapvetően fönnálltak” (4). Az addigi korszakok perverznek tűnő ragaszkodása a női testhez, melyet egy, a „férfi típus fokozatainak” (4) megtestesüléseként vélt felfedezni, átadta helyét a „biológiai divergencia új modelljének” (4). A korabeli tudományok álláspontjára és sejtфизиológiai eredményekre támaszkodva megállapítást nyert az a „tény” is, hogy „míg a férfiak aktívabbak, energikusabbak,

küzdeni vágyók, szenvedélyesebbek és változatosságra hajlamosabbak”, a nők „passzívabbak, konzervatívabbak, nehezebben mozdulók és állhatatosabbak” (4).

A felvilágosodás előtti korszakban összefoglalóan tehát elmondhatjuk, hogy a biológiai nemet (sex) „másodlagos jelenségeként” (6) kell értelmezni, míg a társadalmi nemet (gender), „amit mi kulturális kategóriának venni, kell elsődlegesnek vagy „valóban létezőként” fölfogni” (6). A 18. század óta azonban „két szilárdan elkülönülő, egymással össze nem vethető, ellentétes nem létezik [...]” (5). A test re-interpretálása, s ezzel együtt a két nem ma ismert modellje tehát ebben az időben kezd kialakulni, méghozzá két okból kifolyólag. Először is a testet nem tekintették többé „egy magasabb szinten megfogalmazódó (isteni) rend mikrokozmoszának” (8). Másodsorban pedig a politika létrehozta „a szubjektum megalkotásának új módjait” (8), főleg abból az okból kifolyólag, hogy a régi társadalmi rend alapjai felborulni látszottak.

A 20. századra a test és a biológiai/társadalmi nem így rengeteg változáson és értelmezésen ment keresztül. Míg 1759-ig egyetlen anatómiakönyvben sem tartották fontosnak a női csontváz részletes ábrázolását, a 20. századra az a határozott vélemény született meg, hogy a „biológiai nem [...] csakis a társadalmi nem és a hatalom fölött folyó harc kontextusában értelmezhető” (8). De nem csak ez volt az egyetlen nagy változás. A témával kapcsolatban rengeteg elmélet született, és mind-mind más módon hangsúlyozta a nemi szerepek és a test fontosságát. Volt, aki azt az álláspontot képviselte, hogy „a társadalmi nem kategóriájára nincs szükség, mert az úgynevezett társadalmi különbségek [...] természetből adódóak” (8). Mások úgy látták, hogy a „biológiai nem kategóriájának nincs értelme, mert a természetes különbségek valójában társadalmi eredetűek” (8). Megint mások azt a nézetet képviselték, hogy a testet veszélyes lenne a „nők identitás keresésének középpontjába helyezni” (8), és megint mások, mint Michel Foucault és Jacques Lacan, a test „eltűnéséről” kezdtek beszélni. A 20. század végére már olyan súlyos filozófiai töltetű gondolatoktól izzott a levegő, mint Julia Kristeva egyik híres problémafelvetése, miszerint: „mit jelenthet az „identitás”, akár a „nemi identitás” is egy olyan újonnan létrejövő elméleti és tudományos térben, ahol magát az identitás fogalmát is megkérdőjelezzük?” (Kristeva 33-34).

2 A feminista elméletek kibontakozása

A 20. században, ahol már nem lehetett többé kijelenteni, hogy a nő az nő, a férfi pedig egyértelműen férfi, a feminista elméletek két nagy vonalon indultak el: a normatív és deskriptív irányon. Mindkét feminista elméleti

irányzat centrális kérdésnek tekinti a *női írás* fogalmát és az évszázadok során kialakult *női szubjektumot*, s a nőt, mint szubjektumot. Vizsgálódásuk célja, hogy meghatározzák, miért és hogyan marginalizálódott, némult el vagy tűnt el a nő, az a bizonyos *másik nem* az irodalomból és a történelemből. „Az első feminista szerzők felismerték, hogy a francia forradalom jelszavaként is ismertté vált Egyenlőség, s így az első emberi jogi nyilatkozatok, elsősorban a társadalmi osztályok közötti határokat törlik el, de nem érintik a nemek különbségeit” (Kellermann 4). Céljuk lett továbbá az is, hogy meghatározzák, mennyiben felelnek meg férfi projekcióknak a (jog- gal) fallogocentrikusnak tekintett nyugati kultúrában megjelenő női „képek”. „A nők [...] ritkán jelennek meg szerzőként, amikor pedig szerepük-ről vagy jellemükről esik szó, ritka az objektív, pártatlan megfigyelés, a valóban racionális érvelés; gyakran csak anekdoták szintjén és kevéssé jó színben tűnnek fel” (5). Alapfeltevése mindkét irányzatnak, hogy a nő nem definiálható pusztán a biologizmus szintjén; ettől sokkal több mindenre van szükség.

2.1 A német feminista dekonstruktív elmélet

Normatív feminista elméletek közé sorolható többek között Sigrid Weigel német irodalomprofesszor „*der schielende Blick*” elnevezésű dekonstruktív koncepciója. Célja, hogy újradefiniálja a nőt, mint szubjektumot azáltal, hogy a női irodalom, és egyáltalán az irodalom újraolvasásával kiszűrje és előtérbe helyezze az autentikus női hangot. Mindeközben tudatosan elveti és ignorálja azon látás- és olvasásmódokat, melyek a nyugati fallogocentrikus kultúrához tartoznak, ezzel is kihangsúlyozva és kritizálva azon női „képeket”, melyek férfi projekcióknak felelnek meg. Weigel kritikái nem csak a női szubjektum témáját érintették, hanem magát a női írást is.

Felfogása szerint, azok a női írók, akik a patriarchális felfogásnak megfelelően ábrázolják a nőt, kitűnő példák arra, hogy mennyire átítat és elvakít mindent a fallogocentrikus kultúra. A női írókat tehát sokkal inkább a nyugati kultúra „áldozatainak” tekinti, mint sem a női írás és identitás egyik potenciális változatának vagy éppen magának a női írás lehetetlenségének megnyilvánulásaiként. Azáltal, hogy Weigel ennyire vehemensen elveti azokat az írásokat, melyek nem felelnek meg az általa felállított úgynevezett feminista „kritériumoknak”, problémássá teszi elméletének alkalmazhatóságát. Weigel, csak úgy mint Hélène Cixous, „kétkedő” elméletével szintén nem tudott kilépni a bináris gondolkodás kereteiből. Ráadásul a női irodalom újraolvasásával egyáltalán nem biztos, hogy az autentikus női hang olyan könnyen „kihálászható”, és ennek több oka is van. Először is az-

zal, hogy elmélete ennyire szélsőséges keretek között mozog (minden, ami a fallogocentrikus kultúrát támasztja alá, hamis és kétséges), könnyedén alkothat „ferde” képet a női szubjektumról és írásmódról. Másrészt pedig azáltal, hogy kényszeresen a sorok között kíván olvasni, olyan szubjektumkonstrukciókhoz vezethet, melyek egyáltalán nem támasztják alá a valóságot, és inkább elnyomja, mintsem lehetővé teszi a „valódi” női írás kibontakozását.

Elméletéről mondhatjuk azt, hogy utópisztikus gondolkodásmódot követ és szélsőséges keretek között mozog. Mindazonáltal problémafelvetése, és amit a fallogocentrikus berendezkedésről gondol, jogos és helytálló, azonban mégsem tudta átlépni azokat a határokat, melyeket leküzdeni kívánt.

3 A francia *Écriture Féminine*

Hélène Cixous, francia szépíró és filozófus munkáiban kiemelt szerepet töltenek be a pszichoanalízis számára is fontos témák, mint például az apa, a nőiség és a Másik. Belterjesen foglalkozik az állandó identitásvesztettségben és identitáskeresésben lévő női (és zsidó) szubjektummal, a pszichoanalízissel, valamint az írás és a test összefonódó kérdéseivel és viszonyával. Cixous-t leginkább foglalkoztató kérdések egyike a nemi különbözőség problémája, aminek következtében intenzív dialógust folytat olyan filozófiai és pszichoanalitikus koncepciókkal, melyeken keresztül rámutathat az uralkodó diskurzusokban fellelhető sztereotípiákra és patriarchális hagyományokra. Legismertebb feminista elméleti szövege *A medúza nevetése* (1976), amelyben megpróbálja meghatározni az „*écriture féminine*”, azaz a női írás fogalmát. Cixous szerint az *écriture féminine* visszatérést jelentene az elfojtás alá került test és érzelmek világához, lehetővé tenné, hogy a nő fehér tintával nyomot hagyjon a történelemben. „A nőnek kell megírnia magát. A nőnek kell a nőről írnia és a nőket kell beavatnia az írásba, amelytől éppoly erőszakosan el lettek szakítva, mint saját testüktől [...]. A nőnek a saját lendületétől vezérelve kell belépnie a szövegbe éppúgy, mint a világba és a történelembe is” (Cixous 39). Elmélete Derrida és Lacan nyomán rámutatott arra, hogy a nőkkel kapcsolatos hátrányos megkülönböztetések beleíródtak nyugati gondolkodásunkba. Véleménye szerint a testet folyamatos cenzúra alatt tartják, aminek következtében a beszéd is ugyanúgy cenzúra alá került. A patriarchális társadalom következtében a nő nem képes arra, hogy ne maszkulin szemmel tekintsen saját testére és azt esetlegesen más módon is értelmezze. Az *écriture féminine* kiutat jelenthetne ebből az elnyomásból, hiszen ez azaz aktus, mely kapcsolatot teremthet a nő és női léte között.

Ezen feminista elmélet másik fontos kiindulópontja a lacani pszichoanalízis szubjektum-elmélete. Cixous véleménye szerint Lacan az önálló szubjektum megformálódását a paternális-fallikus identifikációhoz köti, miközben az anyai minőség szerepét háttérbe szorítja és éppen ezért megpróbálja újraértelmezni a lány gyermekkori fejlődését. Az ödipális fázis kezdetét azzal írja le, hogy a lányt önmegtartóztatásra kényszerítik és ha kialakul szégyenérzete az nem a péniszhiány miatt történik, hanem mert környezete arra kényszeríti, hogy tekintse illetlennek saját ösztönét.

Szégyelltem magam. Megijedtem, és magamba fojtottam szégyenérzetemet és félelmemet. Azt mondtam magamban: örült vagy! Mik ezek a szárnyalások, áradások, feltörő lélegzetek? Hol az a forrongó és végtelen nő, a naivságában elmerült, a szülői-hitvesifallogocentrikus nagy marok által sötétségben és ön-megvetésben tartott nő, aki ne szégyenkezett volna saját hatalma miatt? Hol az a nő, aki ne vádolta volna magát azzal, hogy szörnyeteg, mikor ösztöneinek fantasztikus felfordulása meglepte és elborzasztotta (hiszen elhitették vele, hogy egy rendes, normális nő mindig istenien nyugodt)? Aki ne hitte volna magát betegnek, mikor bolond vágyat érzett (éneklésre, írásra, kibeszélésre, egyszóval valami új megteremtésére)? (Cixous, *A medúza nevetése*⁴)

Cixous tehát megpróbál rámutatni arra, hogy a freudi és lacani szubjektumelmélet része a nyugati kultúra és gondolkodás fallogocentrizmusának, így a nő számára csakis akkor nyílik esély saját szubjektivitásának kinyilvánítására és megvalósítására, ha a bináris gondolkodást feladva kilép a patriarchális metafizika területéről és a kettősség helyett a sokoldalú különbözőségeket állítja figyelem középpontjába. „Cixous felfogásában az *écriture féminine* eszköz a nőt alárendelő politikai, szociális, kulturális rend megdöntésére vagy legalábbis megkérdőjelezésére. Számára az írás gyakorlása maga is hatalom, általa alakulhat a nő a kultúra, a társadalom autonóm és önazonos, cselekvő, diszkurzív alanyává” (Zsák 107).

3.1 Kritika és ellentmondások Cixous elméletében

A probléma Cixous dekonstruktivista elméletével abban rejlik, hogy bár mindvégig ellenzi a bináris gondolkodást, *La Femme Née* című könyvében mégis tételesen felsorolja azon női-férfi szembenállásokat, melyeket eredetileg megpróbál elkerülni. Szembeállítja többek között a napot holddal, a kultúrát a természettel, a nappalt az éjszakával, az értelmet az érzékennyel és kifejti, hogy ezen oppozíciók negatív konnotációi mind a nőkkel állnak kapcsolatban. Zsák Judit is felhívja erre a figyelmet tanulmányában, melyben Cixous álláspontját elemezve, a következőket írja: „[...] a fallogocentrizmus a [...] férfi gesztusa, aki minden érték középpontjába a falloszt, saját

⁴ In: *Testes Könyv II.* Szeged: Ictus és JATE, 1997. Eredeti: Hélène Cixous: „LeRire de la medusa”. In: *L'Arc* 61 (1976), 39-54. Ford.: Kádár Krisztina.

hatalmát, nemét [...] helyezi. A nőnek „hagyományosan” az alárendeltség marad, ami a szereplehetőségeire, szubjektumpozíciójára és diszkurzív lehetőségeire is rányomja bélyegét” (109). Az kétségtelen, hogy igaza van a francia teoretikusnak abban, hogy a férfi-női szembenállások minden esetben egy olyan hierarchizált rendszerre vezethetők vissza, amelyben a feminitást képviselő oldal negatív és hatalom nélküliként jelenik meg. De elméletének egyik központi eleme az a feltevés, hogy a nő számára csakis akkor nyílik esély saját szubjektivitásának kifejezésére, ha a binearitás helyett a sokoldalúságot állítja figyelem középpontjába, mely álláspont elméletében sok helyütt hiányzik.

Nem tekinthetünk el továbbá attól a ténytől sem, hogy Cixous megrendíthetetlen ironizálással közelít a lacani elméletek felé. Egyik fő kérdése az, hogy tetten érhető-e a „nő” a nyelvben, a Szimbolikusban, és ha igen, mi a szerepe az anyai Imagináriusnak? „[...] Cixous [...] a testet, a női szexualitást és az anyaságot mint a nők közötti közös jegyet redukcionista módon határozza meg. [...] „a jó anyatejből mindig marad egy kevés” nem annyira a valóságban megélt anyasághoz kapcsolódik [...], hanem a preödipális imaginárius maradványa, nyoma, öröksége” (114). Az anyai minőség szerepének fejtegetése és előtérbe helyezése közben folyamatosan csípős kritikával illeti mind a freudi, mind a lacani szubjektumelméleteket, továbbá Lacan falloszról szóló meglehetősen bonyolult és könnyen félreérthető tanulmányát sem hagyja szó nélkül. „[...] semmi sem kényszerít minket arra [...], hogy úgy gondoljunk a szubjektum alakulására, mint véres drámák ismétlődésére, hogy állandóan talpra állítsuk az apa vallását” (108).

Bár Cixous egyértelmű válaszokkal nem szolgált arra a kérdésre, hogy mi is a nő valójában, az mindenesetre biztos, hogy az elméleteiben megformált „nő” nem illik bele Lacan által felállított elméleti rendszerbe. „Cixous a lacani Szimbolikusra utalva hangsúlyozza, hogy a feminin minőség hiányzik a nyelv patriarchális rendjéből, s csak negatív formájában jelenik meg” (110). Itt ismételten észrevehetjük, hogy megjelenik gondolatmenetében a binearitás problémája, továbbá azáltal, hogy Cixous ragaszkodik az anyai libidó szerepének előtérbe helyezéséhez, a pszichoanalízisben domináns szubjektumelmélettel össze nem egyeztethető célt tűzött ki maga elé, s így sokkal inkább került zsákutcába, mint sem egy járható ösvényre. „A pszichoanalízis szempontjából talán a legfontosabb probléma a szöveg kapcsán, hogy Cixous *écriture féminine*-je egy sajátosan „női libidót” akar felmutatni. [...] az anyával való imaginárius egységében annak kellene kifejezésre jutnia, amit a gyermek megtapasztal, mielőtt megtanulná az „Én vagyok” mondását” (111-112). A preödipális fázisban pedig „még nem mu-

tatkozik különbség a lányok és fiúk között. Ilyen alapon azonban nehéz a női libidó kialakulását elképzelni” (112).

A 20. század során hosszas viták folytak arról, hogy mi alapján jött létre az a feltételezés, hogy a fallosznak ekkora jelentősége van. Lacan véleménye szerint ez egy, a szimbolikusba beírt törvényből fakad, és a fallosz az apa tiltása révén tesz szert a jelentőségére. (Ezen tiltás következtében jön létre az a jel, mely alapján a fiú és a lány megkülönbözteti magát egymástól). A fallosznak tehát végső soron szimbolikus jelentősége van, és Lacan többször is hangsúlyozta elméleteiben, hogy a fallosz egy jelentő, nem pedig egy szerv vagy egy tárgy, amit szimbolizál⁵. Elmélete szerint a fallosz amint jelentő helyzetbe emelkedik a Másik vágyának okaként értelmeződik és ezáltal a szubjektum mindig a Másik vágyát tartja majd a szeme előtt, s a Másik vágyának tárgyává szeretne majd válni – más szóval, fallosz szeretne lenni. Lacan szerint a nő azért, hogy fallosz legyen, elveszti a szerepjátásban nőiségének lényeges részét és annak minden meghatározó jegyét. Cixous elmélete „tehát sokkal inkább értelmezhető egy feminista „imaginárius utópiaként”, mint a tárgykapcsolat-elméletekre konkrétan is építő anyaság-központú feminista elméletek egyikeként” (115).

4 Összefoglalás

Összefoglalóan elmondhatjuk, hogy Cixous oly módon próbálta kialakítani az *écriture féminine*-t, hogy az a test preödipális, nyelv előtti terét igyekezett megszólaltatni, ily módon kifejezve a nőiség és az anyaság eredendő tapasztalatát és felfedezni az anyai Imagináriust. Véleménye szerint a női írás és azon keresztül a női szubjektum megértéséhez a női test és az anyaság felé nyitás adhat kulcsot. „[...] arra szólítja fel a nőket, hogy használják az írást, alkossanak saját diszkurzust az őket alárendelt pozícióban tartó berendezkedés elleni fegyverként, írják meg végre saját magukat, teremtsék meg a nőt mint szubjektumot, ahol a nő nem tárgy többé és nőisége nem elfojtható” (115). Az írásaktus létrejöttével a nő kiutat találhat a „maszkulin diszkurzus számára fenntartott sematikus struktúrából, [...] megtalálhatja a formát a neki megfelelő önkifejezéshez” (115). Bár „szövegelemzési szempontból nem mindig egyértelmű, miben különbözik az *écriture féminine* Jacques Derrida női írás-elméletétől” (Horváth 147), Hélène Cixous írásai mégis nagy hatással voltak a 21. századi feminista elméletek alakulására, s „írás-konceptiója az irodalmi modernség egyfajta formátlan

⁵ Jacques Lacan: Die Bedeutung des Phallus. In: *Schriften II*. Berlin: Weinheim, 1991 [1958] 119-131. Ford.: Bíró Anna.

ideológiai programjaként is tekinthető” (147). Az osztrák irodalomban újszerűnek és az írásaktus szempontjából innovatívnak számító Marlene Streeruwitz elméleti és szépirodalmi munkássága csak egy a sok közül, aki, akárcsak Cixous, a test, a nőiség és az írás összefonódó kapcsolatát állítja műveinek középpontjába. Arra a kérdésre tehát, hogy létezik-e női nyelvezet, illetve hogy létezik-e „női” a nyelvben, határozottan igennel kell felelnünk. Tanulmányomban igyekeztem rávilágítani arra, hogy a nyugati kultúrában, és főleg a 21. században már egyre feltörekvőbben van jelen az a feminin nyelvi forma, mely a keleti kultúrában már századokkal ezelőtt kialakult. Azon feminista teoretikusok, akik az írás és a női test összefonódásában látják a reményt a női szubjektum, s magának a női nyelvnek a kialakulásában, esetleg újradefiniálásában, - véleményem szerint – nem járnak messze az „igazságtól”.

Bibliográfia

- Cixous, Hélène: A medúza nevetése. In: *Testes Könyv II.* Szeged: Ictus és JATE, 1997. Eredeti: „LeRire de la méduse”. In: *L'Arc* 61 (1976), 39-54. Ford.: Kádár Krisztina.
- Clausen, Jeanette: *Feminist Studies in German Literature and Culture.* University of Nebraska Press, 1993. [Saját fordítás].
- Cseresnyési László: Genolektusok. In: *Nyelvek és Stratégiák (avagy a nyelv antropológiája).* Budapest: Tinta Kiadó, 2004, 78-88.
- Farkas Zsolt: A lacani szubjektumról. In: *Pompeji.* 1994. V. évf. 139-166.
- Horváth, Andrea: Ideologie der Formlosigkeit. Zur „écriture féminine”. In: Kovács, Kálmán (Hg.): *Ideologie der Formen.* Debrecener Studien zur Literatur 12. Hg. von Tamás Lichtmann. Frankfurt a. M.: Peter Lang, 2006, 135-147.
- Kellermann Viktória: *Gender/Egyenlőség/Kritika.* Budapest: Pázmány Péter Katolikus Egyetem, 2009.
- Kristeva, Julia: „Women’s Time”. In: *Signs*, 6 (Fall, 1981), 33-34. Ford.: Vándor Anna.
- Lacan, Jacques: A fallosz jelentése. In: *Thalassa* 93/2. Ford.: Biró Anna (Erős Ferenc és Takács Mónika segítségével). Eredeti: „Die Bedeutung des Phallus”. In: *Schriften* Vol. II. 3rd. Ed. Berlin, 1991.

- Laqueur, Thomas: *A testet öltött nem – Test és nemiség a görögöktől Freudig*. Budapest: Új Mandátum Kiadó, 2002. Ford.: Szabó Valéria, Tóth László, Barát Erzsébet és Sándor Bea.
- Madarász Imre: *Az érzékek irodalma*. Budapest: Hungarovox Kiadó, 2002.
- Weigel, Sigrid: Der schielende Blick. Thesen zur Geschichte weiblicher Schreibpraxis. In: *Die verborgene Frau*. Hg. v. Inge Stephan u. Sigrid Weigel. 2. Aufl. Berlin: Argument Verlag, 1983, 1985, S. 83-137. [Saját fordítás].
- Zsák Judit: *A pszichoanalitikus elméletek hatása a társadalmi nem és a női szubjektum felfogására – különös tekintettel Hélène Cixous munkásságára*. Doktori disszertáció. Pécs: PTE, 2009.
http://old.pszichologia.pte.hu/files/tiny_mce/doktori/2010-Zsak%20Judit.pdf
(utolsó letöltés: 2014.05.30.)